

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Viskas kažką reiškia...

2013-05-07

ŽURNALAS: Kelionė su Bernardinai.lt

TEMA: Vaizduojamoji dailė

AUTORIUS: Gediminas Kajėnas

DATA: 2013-05

Viskas kažką reiškia...

Gediminas Kajėnas

„Savo darbais nesiekiu nei provokuoti, nei ko nors nustebinti. Man svarbu savąjį „aš“ sutvarkyti viduje, kad jis be reikalo nešauktų ten, kur jokio reikalo šaukti nėra“, – sako Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas, skulptorius Rimantas Sakalauskas, kurio vizitinėje kortelėje šalia pavardės užrašyta – tiesiog „žmogus“. Tykus skulptoriaus paprastumas atsispindi ne tik jo žodžiuose ar nutylėjimuose, bet ir darbuose – altoriuose, antkapiniuose paminkluose, keramikoje. Juo paženklintas ir visas gyvenimas, iš kančios ir malonės pašauktas būti...

2006 metais gavęs Nacionalinę kultūros ir meno premiją, savo kalboje beveik nieko nepasakėte apie kūrybą, išskyrus tai, kad kuo toliau gyvenate, tuo mažiau suprantate apie meną, savo – ypač, tačiau pabrėžėte Laisvės dovaną. Kodėl tai taip svarbu?

Jei kas žinotų atsakymą, kodėl tai svarbu, gal nebebūtų ir svarbu... Laisvė – tai paslaptis. Svarbu ir drauge sunku kalbėti apie asmeninę kiekvieno žmogaus laisvę, lygiai taip pat svarbu ir be galo sunku kalbėti apie tautų laisvę. Ne visada ir mūsų disidentai turi atsakymą, kodėl jie, nepaisydami pavojų sau ir artimiesiems, ėjo prieš anuomet nustatytas taisykles. Jie tiesiog darė tai, ką jautė privalantys daryti. Žinoma, dabar daug prikalbėta ir prirašyta apie mūsų laisvės kovas, neretai atrodo, kad laisvė – lyg kaldra, kurią kiekvienas nori tempti į save. Tačiau nepaisant to, būtent laisvė padėjo ir šiandien tebedededa skleisti mūsų kūrybai.

Mano karta brendo gūdžiu sovietmečiu, ir mes taip pat ieškojome savo laisvės išraiškos, nors tikrai nebuvo disidentai ar aktyvūs pogrindžio dalyviai. Esu laimingas, kad teko mokytis tuometinėje Vilniaus 23-iojoje mokykloje, kurioje su bičiuliais kaip mokėjome, taip ir kovojome (juokiasi).

Žinoma, mūsų kova, palyginti su tikrų Lietuvos didvyrių žygiais, tėra vaikų žaidimai,

nors net ir už juos teko pabūvoti KGB rūmuose. Kiek vėliau sužinojome, kad vos ne kiekvienoje mokykloje buvo mokinių grupelių, kuriose gyvavo antisovietinė dvasia, nors tai tikrai nebuvo pagrindinės organizacijos, tiesiog jauni žmonės vaikiškai, bet nuoširdžiai, bandė išreikšti save, nebūtinai net suvokdami, jog yra laisvės kovotojai.

Nors apie partizanų kovas anuomet mažai buvau girdėjęs, o trėmimų pasakojimai skambėjo kaip legendos, tačiau prieškariniu egzistavusios Nepriklausomos Lietuvos valstybės ženklai, kaip simboliai, mane pasiekė renkant monetas bei pašto ženklus. Ir, be jokios abejonės, tai veikė jauną sąmonę. Kuo toliau gyvenu, tuo labiau suprantu, kad tie du Nepriklausomybės dešimtmečiai prieškariniu turėjo didelę reikšmę mūsų valstybei, tautai bei kultūrai. Tikras stebuklas, kiek puikaus meno buvo sukurta per tokį trumpą laiką. Mane nepaprastai žavėjo Kauno architektūra: tie Nepriklausomybės dvidešimtmečiu pastatyti namai, bankai... Jie kalbėjo daugiau nei ryžtingi močiutės pasakojimai apie Lenino bei Felikso Dzeržinskio darbelius. Tad skirtumas tarp anuometinės Nepriklausomos Lietuvos ir sovietinės tiesiog badė akis. O ir mūsų kartai susivokti jau buvo gerokai lengviau, nes sovietinis baubas atrodė ne tiek grėsmingas, kiek juokingas – užtenka prisiminti vien Leonidą Brežnevą ir jo laiką.

Prieš keletą metų Rūta Oginskaitė, rengdama knygą apie Vytautą Kernagį, kuris buvo mano klasės draugas, iš KGB archyvų atnešė 6 lapus mūsų bendros bylos, kurioje esu įvardijamas kaip itin svarbus asmuo, nors daugelį dalykų jau visai buvau užmiršęs (juokiasi). Juokingiausia, kad tuos lapus pasirašė ne koks KGB karininkas ar majoras, bet tuometinis Lietuvos saugumo vadas Juozas Petkevičius.

Ką darėte, kad tokios „garbės“ nusipelnėte?

Tai vyko mums besimokant dešimtoje klasėje. Su Vytautu bei keliais kitais bičiuliais mokykloje buvome įkūrę lyg ir pagrindinę organizaciją, kur kalbėdavomės apie prieškarinio Nepriklausomą Lietuvą, reiškėme nepasitenkinimą dabartine padėtimi, norėjome daugiau teisių, kad Lietuvoje būtų bent jau taip, kaip Lenkijoje, dainavome dainas, kuriose minimi Vytis ir Nepriklausomos Lietuvos trispalvė. Kiekvieną dieną mokyklos lentoje buvo užrašoma dienos data, o šalia jos mes visada nupiešdavome ir Gedimino stulpus. Kai kurie mokytojai tai pastebėję nutrindavo, kai kurie elgėsi taip, lyg nieko nebūtų įvykę. Byloje taip pat buvo nurodyta, kad, keliaudamas po Karpatų kalnus, Goverlos viršukalnėje atradau iš akmenukų sudėtus Gedimino stulpus, prie jų išdėliojau ir Vyčio kryžių, o grįžęs viską papasakojau draugams. Matyt, buvo visokių draugų, nes šios istorijos pasiekė saugumo ausis (juokiasi).

Tiesa, maždaug tuo metu buvo ir dar vienas epizodas. Dailės kombinate susipažinau su vienu žmogumi, dirbusiu grafikos spaustuvėje. Aš išsiraižiau puslapio dydžio ex librisą su Vyčiu, apačioje užrašiau Rimas S., atsispaudžiau, kiek man reikia, ir namuose šiuo ženklu pažymėjau visas turėtas knygas. Tai darydamas nemačiau nieko blogo, nelegalaus ar antisovietinio. Galvojau, jei jau mano rinktuose pašto ženkluose yra Vytis, kodėl gi negali būti jis ir knygoje? (juokiasi). Vieną dieną, man būnant mokykloje, į namus atvyko KGB ir atliko kratą. Jie išplėšė visus pirmuosius knygų puslapius su Vyčiu, tik vieną knygą užmiršo... Dėl mano ex libriso labiausiai nukentėjo tėvelis, kuris tuo metu sėkmingai žengė karjeros laiptais, tad turėjo nemalonumų.

Antrą kartą su KGB susidūriau apie 1972-uosius, jau mokydamasis tuometinio Dailės

instituto antrajame kurse. Tuo laiku institute tvyrojo labai laisva atmosfera, kupina rokenrolo, šelsmo, šokių iki paryčių bei kūrybinių sumanymų, visiškai ignoruojant sovietinę tikrovę. Per pažįstamus iš Amerikos mus pasiekdavo naujausios vinilo plokštelės, tad Bitlų bei Rolingų klausydavomės labai greitai po to, kai jų įrašai pasirodydavo laisvuose Vakaruose. Atėjus naujam rektoriui Vincentui Gečui, daug kas pasikeitė. Visos pirmame aukšte buvusios studijos „pasipuošė“ grotomis. Mūsų – taip pat. Kadangi kartu su manimi mokėsi du tikri kultūristai, tai grotose atsirado graži niša – itin patogi nevaržomam judėjimui. Po vienu šokių institute, kai pavargę nuo rašalo miegojome, kaip buvome įpratę savo studijoje, iš antro aukšto, kur buvo grafikos spaustuvė, kažkas išnešė labai gražų seną šriftą. Gal nieko dėl to ir nebūtų nutikę, tačiau po kokios savaitės Panevėžyje buvo išspausdinti antisovietiniai lapeliai, kuriuose tiesiai šviesiai parašyta, kad Lietuva turi būti laisva, okupantai lauk iš Lietuvos ir t. t. Saugumas labai greitai susekė, kad šie lapeliai buvo išspausdinti kaip tik šiuo šriftu, ir mus pradėjo tąsyti... Džiaugiuosi, kad tada tikrai nieko nežinojau, nes jei būčiau žinojęs, gal būčiau ir išplepėjęs. Visą istoriją apie tuos atsišaukimus sužinojau gerokai vėliau. Bet tada mano sąžinė buvo rami – negalėjau pasakyti to, apie ką ničnieko nenutuokiau (juokiasi). KGB sulaikė mus du su kursioku ir aštuonias valandas atskirai tardė. Pamenu, ateina rusakalbis, toks raukšlėtas, senas tardytojas su „Belamor“ papirosu dantyse ir reikalauja kalbėti. Nieko nežinau. Šitas išeina, ateina lietuvis tardytojas, gražiai apsirengęs, tvarkingas, su šlipsiuku ir siūlo pagalvoti apie savo tolesnį gyvenimą, tėvo karjerą... Bet aš ir vėl – nieko nežinau... Taip mus ir paleido. Beje, labai protingai, abu vienu metu... Su kursioku susitikę sugalvojome nueiti prie Neries pasivaikščioti, nuo tos įtampos atsipūsti, o iš paskos, žiūrime, balta Volga seka. Tik vėliau supratome, jog jie mūsų klausėsi, tikėjosi, kad susitikę išsидуosime, jog kažką žinojome.

Vis dėlto, kaip pats ir minėjote, Jūsų kartai buvo natūralu eiti prieš sovietinės sistemos apribojimus, kartai, kuri sutapo su Vakaruose gimusia hipių karta. Matyt, natūraliai, per muziką, aprangą, stilių tam tikri jų maišto ženklai pasiekė ir Jus?

Iš dalies taip, nors tas mūsų hipiavimas buvo mažai kuo panašus į Vakaruose gyvavusį judėjimą. Mes čia labiau žaidėme hipius, nors, matyt, išsilaisvinimo vizijos abiejose pusėse buvo panašios, tik skyrėsi tai, iš ko išsilaisvinti. Dabar manau, kad tuo metu per pasaulį nuvilnijo galinga banga, kurios puošmena Europoje buvo Prahos pavasaris. Mums buvo visiškai natūralu eiti prieš srovę, ideologiją ir absurdiškus raudonus mitingus. Tai tiesiog savaime buvo nepriimtina, net, sakyčiau, neestetiška. Mūsų skonis buvo kitas: ilgi plaukai, džinsai, roko muzika, kelionės – visa tai buvo mūsų kalba, mūsų kultūros, kuri mažai ką bendra turėjo su sovietine ideologija, dalis. Hipiavimas vieną kartą baigėsi ir milicijoje. Mūsų grupelė sėdėjo prie generolo Černiachovskio paminklo su užrašais ant marškinėlių. Pamenu, kad psichodeliniu šriftu sau ant krūtinės buvau išrašęs: „I’m a Fool“, o mano draugas – „Eric Clapton is my God“. To pakako, kad susemtų...

Lygiai taip pat ir su menu. Mums buvo uždraustas modernizmas, todėl labai stropiai jį studijavome. Mus pasiekdavo meno leidiniai iš Lenkijos, Čekijos, Vengrijos, ir juos ryte rydavome. Tiesa, buvo ir kitų knygų, taip pat palikusią neišdildomą įspūdį ir veikusių ne ką mažiau nei muzika. Kai pirmą kartą į rankas pateko Juozapo Albino Herbačiausko knyga, ji sukėlė gerą šoką. Juk sovietmečiu niekas taip nerašė. O ir dabar pagalvoju – kai jauni literatai mėgaujasi visokiais dalykais ir mano, kad jie taip

vieni tegali, matyt, neskaitė J. A. Herbačiausko, kuris beveik prieš šimtmetį savo tekstais linksminosi kaip tik galėjo (juokiasi). Taip pat svaigome nuo ankstyvojo Bernardo Brazdžionio, kadangi „reakcingi“ filosofai buvo uždrausti, mes paskaitydavome ir Friedrichą Nietzsche bei Arthurą Schopenhauerį. Beje, mūsų mokykloje lietuvių kalbą ir literatūrą dėstė legendinė mokytoja Laima Abraitytė, ryžtingai laužiusi mokyklines programas. Ji vieną pamoką skirdavo kokiam tarybiniam rašytojui, kuriam pagal programą skiriamos penkios, o per kitas keturias mus supažindindavo su Ernesto Hemingway'aus, Antoine de Saint-Exupery, Ericho Maria Remarque'o, Albert'o Camus kūryba ir būtent su jų kūryba mes augome ir brendome.

Ryškus Jūsų kartos menininkas buvo jaunas miręs poetas ir dailininkas Arvydas Ambrasas, su kuriuo Jūsų keliai turbūt susikirto tuometiniame Dailės institute.

Jis ketveriais metais vyresnis, tačiau anuomet buvo mano idealas. Pamenu ir jo pjesių „Duobė“, „Maratonas“ pastatymus Dailės instituto koridoriuje – žiūrėjome visi išsižioję. Man rodos, jau tada buvome susipažinę su Eugene Ionesco bei Samuelio Becketto absurdo poetika, tačiau A. Ambraso pjesės darė ne ką mažesnę įspūdį. Puikiai supratome, kad tai ne šiaip sau juokeliai ar beprasmiškos nesąmonės – visi tie ženklai, motyvai ir nuorodos buvo aiškiai atpažįstamos ir mums bylojo suprantama kalba. Su bičiuliu poetu Ega, jau irgi amžiną atilsį, romantiškai išgyvenome ir A. Ambraso mirtį 1970-aisiais – naktį eidavome į Rokantiškių kapines, kur jis buvo palaidotas, ir ant jo kapo degiojome žvakeles.

Kai institutui ėmė vadovauti jau minėtas rektorius V. Gečas, buvo uždraustos A. Ambraso pjesės, o ir daugiau suvaržymų atsirado. Tačiau ką gi ten suvaržysi – mano studijų laikotarpiu mokėsi daug talentingų menininkų, į kuriuos lygiuodavomės – skulptoriai Stanislovas Kuzma, Gediminas Karalius, Petras Mazuras, tapytojai Arvydas Šaltenis, Algimantas Kuras ir Algimantas Švėgžda, grafikai Petras Repšys ir Mikalojus Vilitis bei daugelis kitų, kurių visų nė nesuminėsiu. Neatsitiktinai ir menotyrininkės Elonos Lubytės sugalvotas terminas „Tylusis modernizmas“ labai taikliai atspindėjo Lietuvos menininkų ryžtą kurti savaip. Juk mūsų modernizmas ne rėkiantis, ne drastiškas, bet labai subtilus, per formą, kurios kodai atpažįstami ir reikšmingi, jei tik perskaitai jų prasmes. Lietuvos skulptorių modernistų darbuose pati forma kalba, ir to visiškai užtenka kurti reikšmėms. Be jokios abejonės, tokią tendenciją padiktavo sovietinė santvarka bei jos modernizmo neigimas. Ištisa plejada talentingų Lietuvos skulptorių sukūrė savo autentišką lietuvišką modernizmą, kuris ir šiandien nepraranda savo aktualumo bei gyvumo. Lygiai tas pat tinka ne tik dailei, bet ir literatūrai, teatrui ar muzikai.

2013 metais Vilniuje vyko Jūsų paroda, kurioje eksponuota Dailės instituto laikų akvarelė, vėlesnių laikų keramika. Tačiau ne skulptūra. Anksčiau pasakojote apie žavėjimąsi Nepriklausomybės laikotarpio architektūra, tačiau pats tapote skulptoriumi. Kodėl?

Pamenu savo pokalbį su tėveliu, kuris buvo statybos inžinierius, jis primygtinai siūlė mokytis architektūrą, sakė, turėsi gerą darbą, o laisvalaikiu kursį ką tik nori... Kažkodėl tąkart atsakiau, jog man reikia skulptūros. O ir šiandien dorai nežinau, kodėl... Dabar kuriu ne tik skulptūras, bet ir mozaiką, keramiką, tačiau koks iš manęs keramikas – aš žiesti nemoku, du kartus bandžiau, man viskas į šalis taškosi... Dėl to

net keraminius darbus iš mažų vytelių lipdau. Taip ir vyniojasi... Sykį vienas darbas sudužo, o reikėjo pakartoti, tai man nepavyko antro tokio padaryti...

Institute patekau į nelabai man tikusį kursą, todėl po dviejų kursų išėjau akademinį atostogų, kurių metu dirbau restauratoriumi Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje. Ir man vėl pasisekė – mūsų darbui vadovavo neseniai iš Dailės instituto išmestas Vladas Drėma. O grįžęs po dvejų metų patekau į fantastišką kursą, kuriame mokėsi nepaprastai kūrybingi žmonės: Ksenija Jaroševaitė, Vladas Urbonavičius, Mindaugas Navakas, a. a. Jonas Meškelevičius. Su šiais žmonėmis patyriau daug kūrybinių nuotykių. Tuometiniai dėstytojai, išskyrus gal tik Vladą Drėmą, tuomet dėčiusį anatomiją ir kurio egzaminą visų nuostabai išlaikiau iš pirmo karto, nors kiti laikydavo po keliasdešimt kartų, nelabai ko mūsų ir išmokė. Daugiau mokėmės iš knygų, nebūtinai vien meno, ir savo kurso žmonių, atmosferos. Mums visiems rūpėjo kūrybinė nekaltybė, galimybė kurti tai, ką nori, ką jauti, jog privalai daryti.

Susidomėjome senosiomis kultūromis bei civilizacijomis. Knygyne „Draugystė“, kuris ir iki šiol ten pat egzistuoja, pirkdavome meno albumų. Ten esu įsigijęs majų, indėnų, Afrikos bei kitų senujų kultūrų meno albumų. Mums atrodė – kuo senesnė kultūra, tuo didesnė tiesa jos pusėje. Pirmykščiai žmonės ir jų menas, senasis raštas buvo tai, ko mes ir ilgėjome. Dabar pagalvoju, ar tai tik nebuvo savotiška dievoieška per meną, kultūrą... Meno kritikai mano darbuose įžvelgia islamiškos kultūros bruožų. Gal to ir esama, nežinau, nors kai pasižiūriu į jų šventyklų kupolus, tai mano darbeliai atrodo tik pajuokavimai, kažkoks anekdotas, ir tiek.

O juk buvo skulptorių, kurie darė valstybinius užsakymus. Tačiau ir už tai turime būti dėkingi, nes jų leninai mus vertė dirbti visiškai kitaip... Nors, žinoma, gundymas pinigais buvo rimtas išbandymas. Kažkada teko vartyti tokią knygelę, kurioje surašytos darbų kainos, pavyzdžiui, Lenino galva – 2000 rublių, Engelso ir Markso – po 1500 rublių. Padarai tokią galvą – ir ilgai ramu, gali kurti modernizmą... Bet tai buvo ne mūsų kelias ir, dar sykį pabrėžiu, – ne mūsų nuopelnas. Tikrasis mūsų mokymasis prasidėjo jau baigus studijas, kai kiekvienas sulindome į save ir savo dirbtuves.

Jūsų pirmieji dideli darbai buvo antkapių paminklai?

Taip, tai buvo mano mokykla, tikroji pažintis su medžiaga, erdve. Kurdamas antkapinius paminklus galėjau jaustis visiškai laisvas. Jokios meno komisijos nesikišo į mano darbus, jokios cenzūros nereikėjo pereiti, tad galėjau kurti tai, kas atrodė tinkama, laisvai išbandyti formas, tūrius, žaisti su simboliais. Utenos kapinėse padariau Vyčio kryžiaus formos paminklą, tik tas kryžius ne stovi, bet guli. Sau pavadinau jį „Nuvytęs Vyčio kryžius“, ir niekam tai neužkliuvo. Už tai esu dėkingas užsakovams, kurie suteikė laisvę kurti. Tai buvo mano privilegija. Baigęs studijas, per metus nukaldavau maždaug po vieną antkapių paminklą – visą vasarą darbuodavau su akmeniu, o visą žiemą iš to darbo su šeima ir gyvendavome. Dabar vieną vasarą padariau tris paminklus, ir vis tiek skolose gyvename (juokiasi).

Žinoma, antkapių paminklai turi savo specifiką, ir tai labai įdomu. Vis dėlto kuriant tokį darbą man ne tiek svarbu, kam aš statau, bet kaip konkretus darbas įsilies į aplinką. Skulptūros santykis su erdve man yra be galo reikšmingas. Nuo pažinties su konkrečia erdve ir prasideda mano kūryba. Niekaip kitaip ir negalėčiau. Būtent

aplinka sufleruoja man, kaip ir ką daryti. Ir dėl to mano darbai skirtingi. Aš kiekvieną darbą darau kaip vienintelį, ir kiekvienas mane patį keičia. Septyni altoriai, apie dvidešimt antkapių – ir visi jie lyg skirtingų žmonių padaryti. Gal ir blogai, kai iš kūrinio negali pažinti jo autoriaus, nežinau. Bet aš kitaip nemoku.

Yra menininkų, kuriems svarbu parodyti savo „aš“, išsiskirti, kristi į akis, o man – atvirksčiai, reikia prisiderinti, pranykti erdvėje, tapti veik nematomam... Nors ir čia slypi paradoksas. Vienose kapinėse, kur aplink vien tik, skulptorių žargonu tariant, „fanieros“ – plokšti pjauto akmens antkapiai, paguldžiau mažutį, visiškai kitokią paminklą, kuris iš toliau nepastebimas, tačiau matomas, o galybė „fanierų“ – jam palankus fonas...

Esate minėjęs, kad tenka nemažai prisikankinti, kol išnešiojate savy naują kūrinį.

Kai gaunu didelį užsakymą, prasideda neprognozuojami procesai. Niekada nežinau, kiek užtruksiu, kol turėsiu galutinį kūrinio variantą. Kiekvienas darbas man – ir kančia, ir malonė. Yra menininkų, kurie padaro dešimt eskizų ir siūlo užsakovui rinktis. O aš taip nemoku – devynis arba devyniasdešimt devynis išnešioju galvoje, sudeginu juos savyje, ir tik dešimtą ar šimtąjį darau. Paprastai mano pasiūlytas vienintelis variantas tinka ir užsakovui. Gal todėl, kad šimtu procentu esu tikras dėl jo, ir niekada neturiu atsarginio varianto... Bet tai joks mano nuopelnas, tiesiog tie žmonės, su kuriais tenka dirbti, patys kūrybiškai žiūri į pasaulį.

Tačiau net ir šiuo atveju nesu tikras skulptorius, dirbu ne kaip profesionalas. Ypač pavydas suima, kai nebaigtus darbus savy deginu, o kitas skulptorius tiesiog daro ir jam pavyksta (juokiasi). O kartais pavydžiu draugams, kitų sričių menininkams – poetams, aktoriams ir visiems, kurių kūrybinė medžiaga telpa kišenėje ar galvoje. Tarkime, poetas į kišenę įsideda savo knygelę ir jau pasirengęs. Arba aktorius, kuris gali kalbėti, džiaugtis, vaidinti, būdamas net nuogas. O aš visus akmenis, viską tampausi su savim... Visus savo didžiuosius darbus, tiksliau – jų mažuosius eskizus, turiu savo dirbtuvėje. Ir ne tik juos, bet ir krūvą kitų darbų, kurių kiekvienas taip pat turi savo istoriją...

Kūryboje, kaip ir laisvėje, slypi paslaptis. Negali čia žodžiais įvardyti to, kas gal neįvardijama. Todėl ir savo darbuose iš mažų siūlelių vydamas indus stengiuosi, kad būtų į ką pažiūrėti ne tik išorėje, bet ir viduje. Net dugnas, visada uždengta dalis, man yra svarbus kūriniui. Visas darbas turi būti plastiškas, gyvas, kalbantis.

Gal Jums teko pažinti Žemaitijos akmendirbį Vilių Orvidą?

Su didžiais žmonėmis, tokiais kaip Vilius Orvidas, Justinas Mikutis ar kiti, gyvenimo kelionėje vis prasilenkiu. Tiesa, labai fragmentiškai vieną sykį su Viliumi buvome susitikę. Nepriklausomybės apyaušriu dar iš studijų laikų pažįstamas dailininkas Vaidotas Žukas išsivežė mane į Žemaitiją, kad parodytų, kaip žemaičiai tiki. Toje kelionėje patyriau labai stiprių išgyvenimų... Vienas jų kaip tik ir buvo Orvidų sodyboje. Koks tada menkas pasijutau toje sodyboje, tarp akmenų ir skulptūrų... O kelionę baigėme naktį Kretingoje, tuščioje bažnyčioje su broliais pranciškonais. Ten buvo ir Vilius. Buvau jam pristatytas kaip skulptorius, tai jis pakvietė mane pabudėti. Atsimenu tik kelias jo mintis. Sakė: „Jie (suprask „velnio jėga“ – R. S.) nori sutrupinti į

žvyrą mūsų akmenis, o akmuo – tai jėga ir galybė, sutrupinus jos nelieka...” Tą žinojau ir jau buvau pajutęs pats, todėl visiškai pritariau Viliui. Dar jis pasakė, kad nekalčiau akmens su kompresoriumi, bet šito aš nepaklausiau... (juokiasi).

O kaip atėjote į Bažnyčią?

Dar vaikystėje vasaras leisdavau Šiauliuose, pas senelius. Močiutė vedavosi pas seną vienuolę, kuri mane parengė Pirmajai komunijai. Kadangi senelis anksti mirė, mes dažnai eidavome į kapines, kur močiutė ant jo kapo prižiūrėdavo augalėlius, o aš galėdavau vaikščioti. Pamenu milžiniškus kryžius prieškarinio lakūnų atminimui, kurie dabar tokie dideli nebeatrodo. Tad vaikystėje Bažnyčia buvo visiškai natūrali, o jaunystėje nuo jos nutolau.

Tik vėliau, jau apie 1987-uosius, supratęs, kad toliau gyventi kaip iki tol nebegaliu, paskambinau Vaidotui Žukui, kurį žinojau esant praktikuojančiu kataliku, ir paprašiau susitikti. Jis atvyko, pasikalbėjome, o tada nusivedė į Šv. Mikalojaus bažnyčią. Ten du kunigai klausyklose sėdėjo: prie vienos – nė vieno žmogaus, prie kitos – eilė. Vaidotas liepė laukti eilėje. Taip aš atlikau išpažintį pas tuomet dar kunigą Juozą Tunaitį, kurį vėliau juokaudami vadindavome Vilniaus Arso klebonu. Tai buvo mano grįžimas į Bažnyčią.

Paskui, kurdamas pranciškonų altorius, išpažinties eidavau pas jėzuitus. Gavau daug dvasinės naudos iš tokių kunigų kaip Jonas Boruta, Lionginas Virbalas, Jonas Kastytis Matulionis ir kitų. Šv. Mikalojaus bažnyčioje mane vis padrąsindavo kunigas Vaclovas Aliulis, o ekstremaliais gyvenimo atvejais – pranciškonas Julius Sasnauskas. Ypač pamilau Vilniaus Aušros Vartuose lapkritį vykstančius Švenčiausiosios Marijos Gailestingumo atlaidus.

Ką Jums, kaip menininkui ir tikinčiam žmogui, reiškia sukurti altorių?

Man viskas ką nors reiškia... Šiuo klausimu esu gan skrupulingas. Jei nepavyksta keramika, mėnesį kaip nesavas vaikštau. Tad lygiai taip pat svarbu, kad visų pirma viduje pavyktų ir didieji darbai.

O altoriai atsirado ne tik kaip užsakymas, bet ir kaip tikėjimo dalis. Čia jau esu be galo dėkingas broliams pranciškonams, kurių dėka dvidešimt metų galėjau kurti altorius jų rūpesčiu tvarkomose šventovėse, o per tą laiką užaugo ir mano vaikai. Dabar net su ilgesiu atsimenu šį laikotarpį, kai visą savo laiką galėjau skirti vienam dideliam darbui, o jį užbaigęs, iškart imtis kito.

Viskas prasidėjo 1991-aisiais, nuo švęsto vandens indų Juodkrantės bei Nidos bažnyčiose, kur tuo metu dirbo dabar jau ekskunigas Edmundas Atkočiūnas. Po kelerių metų broliai pranciškonai atsikraustė į Vilnių, o mes gyvenome kaimynystėje, tad taip ir užsimezgė mūsų draugystė. 1994 metais brolio Benedikto Jurčio OFM paprašytas pradėjau kurti Bernardinų bažnyčios didįjį altorių. Tiesa, dar prieš šį darbą Bernardinuose iš senųjų bažnyčios plytų buvau sudėliojęs laikiną altorių, kuris labai tiko tuomet aptrupėjusioje, dulkinoje, neseniai dar Dailės instituto sandėliu laikytoje bažnyčioje. Beje, analogiškas altorius, tik kiek kitokios formos, ir šiandien yra Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bažnyčioje.

Kurdamas pirmąjį altorių jutau milžinišką atsakomybę – pirmas mano altorius, ne šiaip stalas, bet šv. Mišių stalas gotikinėje, man gražiausioje Vilniaus bažnyčioje, kurią dar studentavimo metais buvome išlandžioję. Tai buvo daugelio veiksmų susikirtimas viename – širdies – taške... Pusę metų ieškojau tinkamo sprendimo, o jis vis neateidavo. Turėjau padaręs pilną batų dėžę mažyčių altoriaus eskizų, bet niekas man netiko. Rodos, visi buvo neblogi, bet kai pagalvodavau, kaip tai atrodys po dešimties, dvidešimties metų, kaipmat abejonė persmelkdavo. Tada tapdavo baisiai liūdna ir sunku... Syki, praėjus kelioms dienoms po savo gimtadienio, sėdėjau prie Vilnelės ir žiūrėdamas į Bernardinus apsiverkiau – bažnyčia tokia graži, o aš toks menkas... O tada tik žvilgt, pamačiau bokštą ir viskas kaipmat tapo aišku – altorius kaip bokštas, nieko daugiau ir nereikia.

Žinoma, tai buvo tik pradžia. Paskui reikėjo daryti skirtingų formų plytas, mat visas altorius iš atskirų detalių sulipdytas, 4 tonas molio išminkyti, degti plytas, lipdyti, dėlioti, laukti... Viską užsispyręs dariau pats savo rankomis. Tai užtruko ketverius metus. Darbą pradėjau su juoda barzda, o baigiau – pražilęs... (juokiasi) Kiti altoriai sekėsi jau gerokai greičiau, nors irgi būta žavių avantiūrų. Kaip jau minėjau, kiekvienas altorius – vis kitoks: Kryžių kalno vienuolyno koplyčioje derinau molį, medį ir stiklą, Kretingoje – pradėjau dirbti su stiklo mozaika... Visa tai man pačiam buvo ir nauja, ir be galo įdomu.

Kaip apibūdintumėte tradicijos ir modernumo santykį savo kūryboje?

Tradicija man yra ta erdvė, kurioje statau savo darbus – paminklus ar altorius. Tad toks ir santykis – stengiuosi, kad mano darbai taptų natūralia šimtmečius gyvuojančios erdvės dalimi. Štai kad ir toks pavyzdys: Vilniuje, netoli Šv. Petro ir Povilo bažnyčios, yra gan senos „Saulės“ kapinės, kuriose esu padaręs aukštą, tamsaus akmens dviejų metrų aukščio kryžių, sudarytą iš penkių kryžių. Tarp tų aukštų medžių jis labai gražiai atrodo. Mano tėvelis išmokė daryti tvirtą pamatą, tai ir šiam kryžiui padariau tokį, tačiau po kurio laiko kryžius nežymiai palinko. Aš iškart pradėjau galvoti, kaip dabar reikės jį ištiesinti, o žmogus, kurio prašymu dirbau, man sako: „Rimai, palauk, juk gerai, kad pakrypo, dabar jis visai kaip čia buvęs...“ Ir išties, apsižiūrėjau, visi kryžiai šiose kapinėse nors truputi į vieną, ar į kitą pusę pakrypę (juokiasi). Tad tai priėmiau kaip Dievo dovaną.

Ne vienerius metus dirbate pedagogu. Gal galite papasakoti, kuo Jums tai svarbu?

Taip, išties gyvenime man labai pasisekė: 13 metų dirbau su neregiais, o štai jau dešimtmetį dirbu su, kunigo Vaclovo Aliulio žodžiais tariant, kitokiu proteliu Dievo apdovanotais vaikeliais. Tai man teikia didelį džiaugsmą. Iš tų vaikų tikrai daug ko išmokstu. Mane nuolatos stebina jų išskirtinumas ir unikalus kiekvieno grožis.

Aklųjų mokykloje vos keli procentai vaikų visiškai nematė, kiti matė tik šviesą, buvo daltonikų ar tiesiog silpnai reginčiųjų. O C klasėje mokėsi vaikai iš asocialių šeimų, ir tiems vaikeliams nuo tėvų nuodėmių ne tik akys, bet ir proteliai kitaip veikė. Ši klasė buvo ištikimiausi mano bičiuliai. Pamenu, buvo viena mergaitė, kuri tik sėdėdavo ir visiškai nieko nedarydavo. Vieną dieną aš iš nevilties dėl tokio jos pasyvumo iš savo stalčiaus ištraukiau du pieštukus – mėlyną ir raudoną, daviau jai į rankas ir tariau: „Tu dabar palaikyk šiuos pieštukus ir pasakyk man, kuo jie skiriasi.“ Tikrai nežinau, kodėl

taip paklausiau (juokiasi). O ji palaikė ir atkišusi man raudoną tarė: „Šitas šiltesnis.“ Tada supratau, juk neatsitiktinai yra šiltos ir šaltos spalvos, kažkas tai net fiziškai jaučia.

Ir dabar su kai kuriais iš buvusių mokinių pabendrauju, kai kurie jų gražiai gyvena, karjeras padarė. O vienas net tiesiogiai savo gyvenimą susiejo su keramika – iš pradžių buvo puodžius, o šiuo metu plytas gamina. Dabar jau aš važiuoju pas jį konsultuotis ir dėl molio, ir dėl naujų technologijų (juokiasi).

Kiekvienas metas pasiūlo savo mokytojų – mokykloje, kaip minėjau, didžiausią įtaką man padarė lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Laima Abraitytė, institute bei restauracijoje – profesorius Vladas Drėma, o po instituto – M. K. Čiurlionio mokyklos mokytojas, keramikas, žolininkas ir visų galų meistras Egidijus Talmantas. Tiesą sakant, iki šiol jaučiuosi kaip mokinys, tad mano mokytojais tampa ne tik mano kurso draugai, vaikeliai iš mokyklos, šeima, bet ir šuo Lesė ar katinas Garis.

Kalbino Gediminas Kajėnas